

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

**O'QITUVCHILARNI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA
KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI OSHIRISH YO'LLARI.**

Po'lotov Shoxrux Shavkatovich, Xodjiyeva Sitorabonu Shuxratovna

Buxoro-muhandislik texnologiya instituti o'qituvchi-stajyori

Po'lotova Madina Shavkatovna

Buxoro Davlat Universiteti o'qituvchisi, shoxrux_shavkatovich@mail.ru

**ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ
ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧИТЕЛЕЙ.**

Пулотов Шохрух Шавкатович, Ходжиева Ситорабону Шухратовна

Преподаватель-стажер Бухарского инженерно-технологического института,

Пулотова Мадина Шавкатовна

Преподаватель Бухарского государственного университета,

shoxrux_shavkatovich@mail.ru

**WAYS TO INCREASE THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF
INNOVATION ACTIVITIES OF TEACHERS.**

Pulotov Shokhrukh Shavkatovich, Khodzhieva Sitorabonu Shukhratovna

Trainee teacher at Bukhara Engineering and Technology Institute,

Pulotova Madina Shavkatovna

Lecturer at Bukhara State University, shoxrux_shavkatovich@mail.ru

Pedagogning kommunikativ kompetentligi uning talabalar jamoasi, ota-onalar, hamkasblar va rahbariyat bilan uyushtiriladigan muloqot jarayonida namoyon bo'ladi. Bunda, ayniqsa, pedagogning talabalar jamoasi bilan o'zaro muloqoti muhim ahamiyatga ega. Pedagog talabalar bilan muloqotga kirishish, uning samarali bo'lishiga intiladi. Pedagogning kommunikativ kompetentligi - pedagogning talabalar jamoasi, ota-onalar, hamkasblar, rahbariyat bilan pedagogik odob hamda muloqot talablariga muvofiq holda uyushtiriladigan suhbat. [1]

Ta'lim jarayonida pedagogning kommunikativ kompetentligi quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Pedagogik muloqot yo'nalishlari

Yo'nalishlar	
Pedagogning alohida talaba bilan muloqoti	Pedagogning butun guruh bilan muloqoti
Pedagogning alohida talaba orqali guruh bilan muloqoti	Pedagogning guruh orqali alohida talaba bilan muloqoti

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

Pedagogik muloqot ruhiy-psixologik ta'sir kuchiga ega. Shu sababli uni tashkil etishda muloqot jarayonining ijobiy bo'lishini ta'minlash pedagogning zimmasiga katta mas'uliyatni yuklaydi. [2] Agarda to'g'ri tashkil etilgan pedagogik muloqot talabada qo'rquvning yuzaga kelishi, ishonchsizlikning tug'ilishi, diqqat, xotira va ish qobiliyatining susayishi, nutq me'yoring buzilishi kabilarga sabab bo'lsa, aksincha, nazariy-pedagogik va amaliy jihatdan to'g'ri tashkil etilgan muloqot yuqoridagi holatlarning aksini keltirib chiqaradi. Natijada talabalarda o'qishga va mustaqil o'rganishga, fikrlashga bo'lgan qiziqish ortadi.

Pedagogik muloqot o'ziga xos ijtimoiy - psixologik jarayon ham sanaladi. **Mazkur jarayonda quyidagi vazifalar bajariladi:**

- ✓ shaxsni o'rganish (bilish);
- ✓ axborot almashish;
- ✓ faoliyatni tashkil etish;
- ✓ hamdard bo'lish

Muloqot jarayonida talaba tomonidan bildirilayotgan fikrlar, uning qarashlari shaxsni [3] yaqindan o'rganish uchun imkoniyat yaratadi. Talaba shaxsini yaqindan bilish, uning ichki kechinmalari, o'y-fikrlari, his-tuyg'ulari, orzu-umid, maqsad va hayotiy intilishlaridan xabardor bo'lish pedagogik jarayonning metodik [4], ruhiy jihatdan to'g'ri tashkil etilishini ta'minlaydi. Zero, bu jarayonda pedagogik talaba shaxsiga xos yosh, psixologik va shaxsiy xususiyatlarni inobatga olgan holda faoliyatni tashkil etadi.

Muloqot jarayonidagi axborot almashinuvi talabaning [4] o'zaro ijtimoiy jarayonlar, shaxs kamolotining kechishiga doir ma'lumotlar almashishini ta'minlaydi. Pedagog va talabalar o'rtasida hamkorlikni qaror toptirish esa har qanday vaziyatda ham ular o'rtasida o'zaro axborot almashinuvi [5] samarali ro'y berishini uchun sharoit yaratadi. Bu jarayonda pedagog [4] talabalarning eng yaqin maslahatchisi, yo'l boshchisi va rahbariga aylanadi.

Muloqot chog'ida talabalar tomonidan o'z shaxsini, "meni" ni, qadr-qimmatini yetarlicha baholash va o'z oldidariga hayotiy maqsadlarni qo'ygan holda olg'a intilishlarini ta'minlashga jiddiy e'tibor qaratish lozim.

Muloqot jarayonida axborot almashish vazifasining hal qilinishi quyidagi vositalar asosida ro'y beradi:

- ✓ nutq;
- ✓ paralingvistik (yun. "para" – "yaqin", muloqot tarkibida so'zli, g'oyaviy ma'lumotlarni so'zsiz vositalar bilan birgalikda uzatilishi) va ekstralingvistik (ing. "exterior" – "tashqarida", nemischa "linguistik" – gapirayotgan shaxsning ijtimoiy vazifalari [6] bilan bevosita bog'liq holda nutqning tashkil etilishi – nutqiy tanaffuslar, kulgu, yo'talish, nafas olish, yig'lash, tutilish va b.) tizimlar;
- ✓ muloqotning tashkiliy ko'lam va vaqti;
- ✓ ko'z qarashlar yordamida tashkil etiladigan aloqa;
- ✓ belgilarning optik-kinetik tizimi
- ✓ (mimika, pantomimika, jestlar – qo'l va oyoq harakatlari).

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

Pedagog rahbarligi yoki uning yo‘l-yo‘riqlari, ko‘rsatmalariga asosan o‘quv mashg‘ulotlari va tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda [7] ham muloqot muhim ahamiyat kasb etadi. Ayni shu vaqtda muloqotning faoliyatni tashkil etish vazifasini namoyon bo‘ladi. Yaqin-yaqingacha faoliyatni tashkil etishda pedagogning etakchiligi, uning bevosita rahbarligi ustuvor omil bo‘lgan bo‘lsa, zamonaviy sharoitda rollar almashinuvi etakchi o‘ringa chiqdi.

Pedagogik muloqotning muhim vazifalaridan yana biri - pedagog va talabalarning o‘zaro hamdard bo‘la olishlari (pedagogik empatiyaga egaliklar) sanaladi.

Pedagogik amaliyot pedagog tomonidan tashkil etilayotgan muloqotni bir necha turga ajratish mumkinligi ko‘rsatadi. Pedagoglar o‘z faoliyatlarida muloqotning quyidagi turlariga tayanib ish ko‘radi:

- ✓ o‘zaro ijodiy faoliyatga qiziqtiradigan muloqot;
- ✓ o‘zaro do‘stona munosabatga asoslangan muloqot;
- ✓ muayyan masofani saqlagan holda tashkil etiladigan muloqot
- ✓ qo‘rqitish, tahdid qidishga asoslangan muloqot; hazil-mutoyibaga, yumorga asoslangan muloqot.

Odatda, pedagogning rahbar sifatidagi muloqot usullari [8] quyidagi uch turga ajratiladi:

1. Avtoritar uslub. Bunga ko‘ra talabalar tomonidan barcha turdagi faoliyatning tashkil etilishi, mazmuni, shakli, metod va vositalarining barchasi faqat pedagog tomonidan belgilanadi.

Talabalar har qanday tashabbuslari rag‘batlantirilmaydi, aksincha, buyruq, ko‘rsatma, yo‘llanma berish, shuningdek, jazolash choralari ko‘rish orqali talabalarga ta’sir etiladi. Hatto talabalar faoliyatlari ijobiy baholangan vaqtda ham ularga bo‘lgan ta’sir turli kesatiqlar bilan bayon etiladi. Ya’ni:

- “Sendan ijobiy xatti-harakatni kutmagan edim?!”
- “Buni qara-ya, nahotki o‘zgargan bo‘lsang!?”
- “Qara-ya, birgina a’lo baho olish bilan o‘zingni yaxshi inson bo‘lib qolgan deb hisoblaysanmi!?” va h.k. mazmundagi rag‘batlar, ular asli ijobiy holatni e’tirof etishga yo‘naltirilgan bo‘lsada, talabani [7] yangi yutuqlariga ilhomlantirmaydi. Aksincha, unda ta’lim olishga, ta’lim muassasasiga va pedagoglarga nisbatan sovuqqonlikni yuzaga keltiradi.

2. Demokratik uslub. Unga ko‘ra pedagog pedagogik faoliyatni tashkil etishda jamoaning fikriga tayanib ish ko‘radi. [8] O‘quv mashg‘ulotlari va tarbiyaviy ishlarni tashkillashtirishda har bir talabaning fikrini inobatga olishga, ularni umumlashtirgan holda eng samaralisini tanlab olishga intiladi. Muhokamalar chog‘ida barcha talabalar ishtiroklari ta’minlanadi. Talabalar tomonidan bildirilayotgan tashabbuslar qo‘llab-quvvatlanadi, mavjud imkoniyatlardan kelib chiqqan holda bu tashabbuslar amaliyotga tatbiq etiladi. [9] Bu uslubdan foydalanayotgan pedagog zimmasidagi vazifa faqatgina talabalar faoliyatini nazorat qilish, tuzatishlar kiritishdan iborat emasligini anglab etadi.

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

3. Liberal uslub. Odatda bu uslub pedagog va talaba munosabtlarining kelishuvchanlikka asoslanishini ta'minlaydigan uslub sifatida e'tirof etiladi. Bu uslubga ko'ra ish yuritadigan pedagog talabalar tomonidan sodir etilayotgan salbiy holatlarga ham e'tibor bermaslikka intiladi. [11]. Talabalarni tartibga chaqirish, vaziyatdan kelib chiqqan holda ularning faoliyatini to'g'ri baholab, jazolash zarur bo'lgan vaziyatlarda ham indamaslikni odat qilib oladi.

Pedagogik faoliyatni tashkil etishda pedagogning nafaqat o'zi, balki uning ijobiy ta'siri asosida talabalar ham muloqot madaniyatini o'zlashtirib borishlari lozim.

Muloqot madaniyati – muloqot jarayonini axloqiy me'yorlar, ijtimoiy talablarga muvofiq tashkil etish asosida suhbatdoshni tushuna olish ehtiyoji va qobiliyatiga egalik.

Ta'lim amaliyoti pedagogik muloqot jarayonida [12] pedagoglar tomonidan quyidagi kamchiliklarga yo'l qo'yilishidan dalolat beradi:

-ehtiyotsizlik; shaxsiyatparastlik; suhbatdoshni ortiqcha majburlash; sustkashlik; o'zini juda yuqori yoki past qo'yish; haddan tashqari jonbozlik ko'rsatish.

Pedagog talabalarga samarali kommunikativ ta'sir ko'rsatish malakalarini o'zlashtira olishi zarur. Kommunikativ ta'sir ko'rsatish - talabalar bilan muloqotda bo'lish, ularga to'g'ri yondashish, pedagogik nazokat bilan ularga tarbiyaviy, irodaviy va hissiy ta'sir etish.

Har qanday qo'pollik, kesatq va koyishlar, talabalarni doimiy ravishda tanqid qilish, ularga ishonchsizlik bildirish pedagogik nizolarni keltirib chiqaradi. [13]. Pedagogik takt, shuningdek, pedagogning talaba javobini diqqat bilan tinglashida, javobning mazmuniga alohida e'tibor qaratishida, bordi-yu, talaba xatoga yo'l qo'yadigan bo'lsa, uni bosiqlik, vazminlik bilan to'g'rilashda, talaba faoliyatini haqqoniy, oqilona baholashda, qo'yilgan bahoning mohiyatini izohlashda namoyon bo'ladi. [14]

Bu jarayonda javob berayotgan talabaga jilmayish, turli imo-ishoralar bilan, boshni qimirlatish, yuz ifodalari, qo'l harakatlari bilan uning javoblarini ma'qullab turish pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Mahoratli pedagog talabalar faoliyatini baholashda ehtiyotkor bo'lishi lozim. Zero, noto'g'ri qo'yilgan baho talaba shaxsiga salbiy ta'sir ko'rsatib [15] qolmay, balki uning o'qishga bo'lgan qiziqishini so'ndiradi. Bunda:

1. Talabaga amaliy yondashish ("Talaba bo'lgandan keyin o'qib kelish kerak-da" tarzida emas), balki unga shaxs sifatida munosabatda bo'lish ("Talabam, eng avvalo, shaxs, bola, so'ngra esa talaba. [16]. Men unga qo'yadigan baho uning bilimi o'lchovi emas, balki mening unga nisbatan insoniy munosabatimdir" tarzida yondashish).

2. Har bir baho talabani [17] kelajakka ishonch ruhida tarbiyalashi zarur; u talabaning mehnatini rag'batlantirishi, biroq, uning dangasaligi va qobiliyatsizligi uchun jazo vositasi bo'lmasligi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirsoliyeva M.T. Oliy ta'lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish. Monografiya. – Toshkent, Fan va texnologiya, 2019. – 135 b.
2. Sharipov SH.S. Talabalar kasbiy ijodkorligi uzviyligini ta'minlashning nazariyasi va amaliyoti. Pedagogika fanlari doktori dissertatsiyasi avtoreferati. –Toshkent,2012. – 48 b.
3. Бойкова О.И. Корпоративная культура в вузе как стратегический ресурс инновационного развития // Вестник РАЕН. 2011. № 4. С. 109-111.
4. Ta'lim muassasalarida ta'lim oluvchilarning iqtisodiy kompetensiyalarini shakllantirish va baholash metodikasi (monografiya) Yuldasheva S.N.,Musayeva J.K., Po'lotov Sh.Sh. T, "Tafakkur-bo'stoni",2020. 71 b.
5. Мусаева Ж. К., Халилова М. А. РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 283.
6. Мусаева Ж. К. РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА ТАЪЛИМДА РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ //Архив научных исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
7. Мусаева Ж. К. РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 288.
8. Халилова М., Мусаева Ж., Бухара Р. У. ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ ОБУЧЕНИЯ И ИХ ОСОБЕННОСТИ.
9. Karomatovna M. J. Efficiency of introducing innovative approaches in higher education in uzbekistan //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 1266-1275.
10. Мусаева Ж. К., Халилова М. А. РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 283.
11. Мусаева Ж. К. РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ ВА ТАЪЛИМДА РИВОЖЛАНИШ ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ //Архив научных исследований. – 2022. – Т. 2. – №. 1.
12. Мусаева Ж. К. Тенденции развития цифровой экономики и образования в Узбекистане //Современные проблемы социально-экономических систем в условиях глобализации. – 2021. – С. 246-250.
13. Karomatovna M. J., Rustambek R. BILIMLARGA ASOSLANGAN RAQAMLI IQTSODIYOTNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI //САМАРҚАНД ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ. – 2021. – С. 505.
14. Musayeva J.K. O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishda korxona aktivlarini boshqarish, globallashtirish va integratsiya jarayonlarining ta'siri. СОЛИҚ ВА ҲАЁТ ЭЛЕКТРОН ИЛМИЙ ОММАБОП ЖУРНАЛ, II СОН. 2023, 13-19-bet
15. Mukhsinov B., Yuldasheva S. Jamila Musaeva International journal of advanced science and technology vol. 29, no. 5, (2020) //issn. – 2005. – Т. 4238. – С. 1922-1926.

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

16. Musaeva J.K. Evaluation of the fixed capital of enterprises and the main ways of their effective use. "ЛОГИСТИКА ВА ИҚТИСОДИЁТ" илмий электрон журнали. 2022 йил 2 сон. 70-77 bet

17. Пулотов Ш. Ш., Ходжиева С. Ш. СТРАТЕГИЧЕСКИЕ НАПРАВЛЕНИЯ УПРАВЛЕНИЯ ВЫСШИМИ УЧЕБНЫМИ ЗАВЕДЕНИЯМИ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-1 (109). – С. 955-959.